

MONITOR POLSKI

DZIENNIK URZĘDOWY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 5 kwietnia 2019 r.

Poz. 335

**UCHWAŁA NR 20/2019
PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ**

z dnia 7 marca 2019 r.

**w sprawie regulaminów okręgowych, rejonowych i obwodowych komisji wyborczych
powołanych do przeprowadzenia wyborów do Parlamentu Europejskiego**

Na podstawie art. 160 § 4 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2018 r. poz. 754, 1000 i 1349 oraz z 2019 r. poz. 273) Państwowa Komisja Wyborcza uchwała, co następuje:

§ 1. Ustala się regulaminy okręgowych, rejonowych i obwodowych komisji wyborczych powołanych do przeprowadzenia wyborów do Parlamentu Europejskiego, stanowiące załączniki nr 1–3 do uchwały.

§ 2. Traci moc uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 27 stycznia 2014 r. w sprawie regulaminów okręgowych, rejonowych i obwodowych komisji wyborczych powołanych do przeprowadzenia wyborów do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. poz. 133).

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu.

Zastępca Przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej: *W. Kozielowicz*

Załączniki do uchwały nr 20/2019 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 marca 2019 r. (poz. 335)

Załącznik nr 1

REGULAMIN OKRĘGOWYCH KOMISJI WYBORCZYCH

§ 1. Okręgowa komisja wyborcza, zwana dalej „komisją”, wykonuje swoje zadania określone w ustawie z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2018 r. poz. 754, 1000 i 1349 oraz z 2019 r. poz. 273), zwanej dalej „Kodeksem wyborczym”, stosując wytyczne i wyjaśnienia Państwowej Komisji Wyborczej.

§ 2. Komisja rozstrzyga w sprawach należących do jej właściwości w obecności co najmniej połowy swojego składu, w tym przewodniczącego komisji lub jednego z jego zastępców.

§ 3. 1. Komisja może przydzielić do wykonania określone czynności, wynikające z jej zadań, przewodniczącemu, zastępcom przewodniczącego, członkom komisji, sekretarzowi komisji.

2. Komisja może zlecić rejonowej komisji wyborczej wykonywanie zadań, a w szczególności pomocniczych czynności związanych ze sprawdzaniem zgłoszeń list kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego, w tym wykazów osób popierających listę.

§ 4. 1. Na pierwszym posiedzeniu, które z upoważnienia Państwowej Komisji Wyborczej organizuje dyrektor właściwej miejscowo dla siedziby komisji delegatury Krajowego Biura Wyborczego, komisja:

- 1) wybiera I i II zastępcę przewodniczącego;
- 2) powołuje sekretarza komisji;
- 3) omawia zadania i ustala tryb swojej pracy oraz obowiązki i uprawnienia osób wchodzących w jej skład;
- 4) ustala sposób niezwłocznego podania do publicznej wiadomości informacji o swoim składzie, siedzibie i pełnionych dyżurach;
- 5) ustala działania związane z przyjmowaniem do zarejestrowania zgłoszeń list kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego, a także sposób podania o tym informacji do publicznej wiadomości.

2. Komisja wybiera przewodniczącego komisji, jeśli funkcji tej nie może pełnić komisarz wyborczy. W takim przypadku do czasu wyboru przewodniczącego pierwszemu posiedzeniu komisji przewodniczy najstarszy wiekiem członek komisji.

3. Komisja powołuje na sekretarza komisji, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, dyrektora właściwej miejscowo delegatury Krajowego Biura Wyborczego lub osobę przez niego wskazaną. Sekretarz komisji uczestniczy w jej pracach z głosem doradczym.

4. Komisja powołuje pełnomocników do wypełniania zadań wyborczych, określając ich zakres.

§ 5. 1. Pracami komisji kieruje przewodniczący, który w szczególności:

- 1) czuwa nad wykonywaniem zadań komisji;
- 2) reprezentuje komisję na zewnątrz;
- 3) ustala projekt porządku obrad komisji, zwołuje jej posiedzenia i im przewodniczy;
- 4) podpisuje w imieniu komisji uchwały podjęte na posiedzeniach, w których uczestniczył, oraz pisma związane z działalnością komisji, z zastrzeżeniem spraw wymienionych w § 11;
- 5) zleca wykonanie, w zakresie swojej właściwości, określonych zadań obsługującej komisję delegaturze Krajowego Biura Wyborczego, a w razie potrzeby również innym delegaturom Krajowego Biura Wyborczego na obszarze właściwości okręgowej komisji wyborczej.

2. W razie nieobecności przewodniczącego komisji jego obowiązki pełni I zastępca przewodniczącego, a w razie również jego nieobecności – II zastępca przewodniczącego.

§ 6. Do zadań sekretarza komisji należy:

- 1) zapewnienie obsługi organizacyjnej komisji;
- 2) przygotowywanie i przedstawianie komisji, po uzgodnieniu z jej przewodniczącym, projektów uchwał, rozstrzygnięć oraz innych materiałów będących przedmiotem posiedzeń;

- 3) podejmowanie, w ustalonym przez komisję zakresie, współdziałania z wojewodą, organami jednostek samorządu terytorialnego i urzędnikami wyborczymi oraz konsulami i kapitanami statków, dla prawidłowego przebiegu prac przygotowawczych do wyborów;
- 4) wykonywanie innych zadań zleconych przez komisję.

§ 7. 1. Członkowie komisji mają obowiązek uczestniczenia w posiedzeniach i innych pracach komisji.

2. W razie niemożności wzięcia udziału w pracach komisji jej członek jest obowiązany powiadomić o tym, w miarę możliwości jeszcze przed posiedzeniem, przewodniczącego lub sekretarza komisji.

§ 8. 1. Uchwały komisji zapadają większością głosów w głosowaniu jawnym. W razie równej liczby głosów rozstrzyga głos przewodniczącego posiedzenia.

2. Wybory przewodniczącego komisji, w przypadku o którym mowa w § 4 ust. 2, i zastępców przewodniczącego komisji odbywają się w głosowaniu jawnym, chyba że członek komisji zażąda głosowania tajnego. W razie równej liczby głosów ponawia się głosowanie.

§ 9. 1. W posiedzeniach mogą uczestniczyć osoby zaproszone przez przewodniczącego komisji.

2. Na wniosek członka komisji posiedzenie lub jego część odbywa się wyłącznie z udziałem członków komisji.

§ 10. 1. Z posiedzenia komisji sporządza się protokół, w którym podaje się:

- 1) porządek obrad;
- 2) imiona i nazwiska uczestników;
- 3) zwięzłą treść wystąpień;
- 4) podjęte rozstrzygnięcia i ustalenia.

2. Do protokołu dołącza się podjęte uchwały.

3. Uchwały komisji podpisuje przewodniczący posiedzenia, z zastrzeżeniem § 11.

4. Protokół podpisują przewodniczący posiedzenia i sekretarz komisji.

§ 11. Wszyscy członkowie komisji obecni na posiedzeniu podpisują:

- 1) uchwały podjęte w sprawach:
 - a) wady zgłoszenia i odmowy rejestracji listy kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego z powodu nieuwzględnienia wady zgłoszenia (art. 215 § 3 i 5 w związku z art. 338 Kodeksu wyborczego),
 - b) odmowy rejestracji kandydata na posła do Parlamentu Europejskiego z powodu nieposiadania prawa wybieralności (art. 215 § 4 w związku z art. 338 Kodeksu wyborczego),
 - c) odmowy rejestracji listy kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego z powodu niezyskania ustawowo wymaganego poparcia wyborców (art. 216 § 2 i art. 217 § 2 w związku z art. 338 Kodeksu wyborczego),
 - d) przyznania numerów zarejestrowanym listom kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego (art. 220 § 1 w związku z art. 338 Kodeksu wyborczego),
 - e) skreślenia kandydata z zarejestrowanej listy kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego, uzupełnienia listy kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego oraz unieważnienia rejestracji listy (art. 222 § 4 w związku z art. 338 i art. 346 Kodeksu wyborczego);
- 2) protokoły rejestracji list kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego (art. 345 § 1 Kodeksu wyborczego);
- 3) protokół wyników głosowania w okręgu wyborczym (art. 353 § 1 Kodeksu wyborczego).

§ 12. Uchwały komisji i protokoły, o których mowa w § 11, oraz – stosownie do decyzji przewodniczącego komisji – inne wydawane przez komisję dokumenty opatrywane są pieczęcią komisji.

§ 13. Komisja, sprawując nadzór nad przestrzeganiem prawa wyborczego na obszarze okręgu wyborczego, m.in.:

- 1) występuje do Państwowej Komisji Wyborczej o uchylenie uchwał rejonowych komisji wyborczych podjętych z naruszeniem prawa lub niezgodnie z wytycznymi Państwowej Komisji Wyborczej;
- 2) rozpatruje skargi na działalność rejonowych komisji wyborczych, występuje o usunięcie stwierdzonych uchybień oraz zawiadamia pisemnie skarżącego o rozstrzygnięciu i czynnościach podjętych w związku ze skargą.

§ 14. W przypadku konieczności zmiany w składzie komisji przewodniczący komisji niezwłocznie powiadamia o tym Państwową Komisję Wyborczą.

REGULAMIN REJONOWYCH KOMISJI WYBORCZYCH

§ 1. Rejonowa komisja wyborcza, zwana dalej „komisją”, wykonuje swoje zadania określone w ustawie z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2018 r. poz. 754, 1000 i 1349 oraz z 2019 r. poz. 273), zwanej dalej „Kodeksem wyborczym”, stosując wytyczne i wyjaśnienia Państwowej Komisji Wyborczej.

§ 2. Komisja rozstrzyga w sprawach należących do jej właściwości w obecności co najmniej połowy swojego składu, w tym przewodniczącego komisji lub jego zastępcy.

§ 3. Komisja może przydzielić do wykonania określone czynności, wynikające z jej zadań, przewodniczącemu, zastępcy przewodniczącego, członkom komisji, sekretarzowi komisji.

§ 4. 1. Na pierwszym posiedzeniu, które z upoważnienia Państwowej Komisji Wyborczej organizuje dyrektor właściwej miejscowo dla siedziby komisji delegatury Krajowego Biura Wyborczego, komisja:

- 1) wybiera zastępcę przewodniczącego;
- 2) powołuje sekretarza komisji;
- 3) omawia zadania i ustala tryb swojej pracy oraz obowiązki i uprawnienia osób wchodzących w jej skład;
- 4) ustala sposób niezwłocznego podania do publicznej wiadomości informacji o swoim składzie, siedzibie i pełnionych dyżurach.

2. Komisja wybiera przewodniczącego komisji, jeśli funkcji tej nie może pełnić komisarz wyborczy. W takim przypadku do czasu wyboru przewodniczącego pierwszemu posiedzeniu komisji przewodniczy najstarszy wiekiem członek komisji.

3. Komisja powołuje na sekretarza komisji, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, dyrektora właściwej miejscowo delegatury Krajowego Biura Wyborczego lub osobę przez niego wskazaną. Sekretarz komisji uczestniczy w jej pracach z głosem doradczym.

4. Komisja powołuje pełnomocników do wypełniania zadań wyborczych, określając ich zakres.

5. Komisja wykonuje zadania zlecone przez Państwową Komisję Wyborczą i okręgową komisję wyborczą, w tym – jeżeli okręgowa komisja wyborcza tak postanowi – pomocnicze czynności związane ze sprawdzaniem zgłoszeń list kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego, w tym wykazów osób popierających listę.

§ 5. 1. Pracami komisji kieruje przewodniczący, który w szczególności:

- 1) czuwa nad wykonywaniem zadań komisji;
- 2) reprezentuje komisję na zewnątrz;
- 3) ustala projekt porządku obrad komisji, zwołuje jej posiedzenia i im przewodniczy;
- 4) podpisuje w imieniu komisji, z zastrzeżeniem § 11, uchwały podjęte na posiedzeniach, w których uczestniczył, oraz pisma związane z działalnością komisji;
- 5) zleca wykonanie, w zakresie swojej właściwości, określonych zadań obsługującej komisję delegaturze Krajowego Biura Wyborczego.

2. W razie nieobecności przewodniczącego komisji jego obowiązki pełni zastępca przewodniczącego.

§ 6. Do zadań sekretarza komisji należy:

- 1) zapewnienie obsługi organizacyjnej komisji;
- 2) przygotowywanie i przedstawianie komisji, po uzgodnieniu z jej przewodniczącym, projektów uchwał, rozstrzygnięć oraz innych materiałów będących przedmiotem posiedzeń;
- 3) podejmowanie, w ustalonym przez komisję zakresie, współdziałania z organami jednostek samorządu terytorialnego i urzędnikami wyborczymi oraz konsulami i kapitanami statków, dla prawidłowego przebiegu prac przygotowawczych do wyborów;
- 4) współdziałanie z urzędnikami wyborczymi przy przeprowadzaniu szkoleń obwodowych komisji wyborczych;
- 5) wykonywanie innych zadań zleconych przez komisję.

§ 7. 1. Członkowie komisji mają obowiązek uczestniczenia w posiedzeniach i innych pracach komisji.

2. W razie niemożności wzięcia udziału w pracach komisji jej członek jest obowiązany powiadomić o tym, w miarę możliwości jeszcze przed posiedzeniem, przewodniczącego lub sekretarza komisji.

§ 8. 1. Uchwały komisji zapadają większością głosów w głosowaniu jawnym. W razie równej liczby głosów rozstrzyga głos przewodniczącego posiedzenia.

2. Wybory przewodniczącego komisji, w przypadku, o którym mowa w § 4 ust. 2, i zastępcy przewodniczącego komisji odbywają się w głosowaniu jawnym, chyba że członek komisji zażąda głosowania tajnego. W razie równej liczby głosów ponawia się głosowanie.

§ 9. 1. W posiedzeniach mogą uczestniczyć osoby zaproszone przez przewodniczącego komisji.

2. Na wniosek członka komisji posiedzenie lub jego część odbywa się wyłącznie z udziałem członków komisji.

§ 10. 1. Z posiedzenia komisji sporządza się protokół, w którym podaje się:

- 1) porządek obrad;
- 2) imiona i nazwiska uczestników;
- 3) zwięzłą treść wystąpień;
- 4) podjęte rozstrzygnięcia i ustalenia.

2. Do protokołu dołącza się podjęte uchwały.

3. Uchwały komisji podpisuje przewodniczący posiedzenia.

4. Protokół podpisują przewodniczący posiedzenia i sekretarz komisji.

§ 11. Wszyscy członkowie komisji obecni na posiedzeniu podpisują protokół wyników głosowania w rejonie (art. 351 § 3 Kodeksu wyborczego).

§ 12. Uchwały komisji i protokół wyników głosowania w rejonie oraz – stosownie do decyzji przewodniczącego komisji – inne wydawane przez komisję dokumenty opatrywane są pieczęcią komisji.

§ 13. Komisja udziela obwodowym komisjom wyborczym niezbędnej pomocy w celu zgodnego z prawem i sprawnego przeprowadzenia głosowania oraz ustalenia jego wyników, a w szczególności:

- 1) zwołuje narady przewodniczących i zastępców przewodniczących obwodowych komisji wyborczych dla omówienia zadań i trybu pracy komisji;
- 2) udziela bieżących wyjaśnień obwodowym komisjom wyborczym;
- 3) przekazuje obwodowym komisjom wyborczym wytyczne i wyjaśnienia Państwowej Komisji Wyborczej;
- 4) stwierdzając na podstawie skarg i własnych ustaleń uchybienia w działalności obwodowych komisji wyborczych, udziela wskazówek co do sposobu ich usunięcia.

§ 14. Komisja, w ramach sprawowanego nadzoru nad przestrzeganiem prawa, na obszarze swojej właściwości m.in.:

- 1) rozpatruje skargi na działalność obwodowych komisji wyborczych, występuje o usunięcie stwierdzonych uchybień oraz zawiadamia pisemnie skarżącego o rozstrzygnięciu i czynnościach podjętych w związku ze skargą;
- 2) kontroluje przygotowanie do wyborów oraz wykonywanie poszczególnych czynności wyborczych, a w szczególności:
 - a) właściwe i terminowe sporządzanie spisów wyborców, wydawanie zaświadczeń o prawie do głosowania oraz sporządzanie aktów pełnomocnictwa do głosowania, a także wysyłanie pakietów wyborczych wyborcom głosującym korespondencyjnie,
 - b) rozplakatowanie obwieszczeń o granicach, numerach obwodów głosowania i siedzibach obwodowych komisji wyborczych,
 - c) zapewnienie warunków pracy obwodowych komisji wyborczych, a w szczególności:
 - urządzenie i wyposażenie lokali wyborczych, a także dostosowanie ich do potrzeb osób niepełnosprawnych,
 - zapewnienie środków łączności i transportu,
 - dostarczenie kart do głosowania, formularzy protokołów i obwieszczeń wyborczych obwodowym komisjom wyborczym,
 - zapewnienie pomocy w przekazywaniu pełnomocnikowi komisji kopii protokołu głosowania w obwodzie.

§ 15. Komisja współdziała w wykonywaniu zadań wyborczych z organami jednostek samorządu terytorialnego, zwłaszcza z wójtami (burmistrzami, prezydentami miast), oraz konsulami i kapitanami statków, w szczególności w zakresie:

- 1) rozplakatowania obwieszczeń o zarejestrowanych listach kandydatów na posłów do Parlamentu Europejskiego oraz ewentualnie innych obwieszczeń okręgowej komisji wyborczej;
- 2) udzielania pomocy w dostarczeniu protokołu głosowania w obwodzie do rejonowej komisji wyborczej.

§ 16. W wypadku konieczności zmiany w składzie komisji przewodniczący komisji niezwłocznie powiadamia o tym Państwową Komisję Wyborczą.

REGULAMIN OBWODOWYCH KOMISJI WYBORCZYCH

§ 1. Obwodowa komisja wyborcza, zwana dalej „komisją”, wykonuje swoje zadania określone w ustawie z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2018 r. poz. 754, 1000 i 1349 oraz z 2019 r. poz. 273), zwanej dalej „Kodeksem wyborczym”, stosując się do wytycznych i innych uchwał oraz wyjaśnień Państwowej Komisji Wyborczej. W razie wątpliwości komisja może zwracać się do rejonowej komisji wyborczej.

§ 2. 1. Pracami komisji kieruje, zwołuje jej posiedzenia i przewodniczy im przewodniczący komisji.

2. W razie nieobecności przewodniczącego jego obowiązki pełni zastępca przewodniczącego komisji.

§ 3. 1. Komisja niezwłocznie po jej powołaniu zbiera się na pierwszym posiedzeniu, które zwołuje:

- 1) komisarz wyborczy w obwodach utworzonych w kraju, a organizuje urzędnik wyborczy przy pomocy właściwego urzędu gminy;
- 2) konsul w obwodach utworzonych za granicą;
- 3) kapitan statku w obwodach utworzonych na polskich statkach morskich.

2. Na pierwszym posiedzeniu komisja:

- 1) wybiera ze swego składu przewodniczącego komisji oraz jego zastępcę;
- 2) omawia swoje zadania i tryb pracy, a także obowiązki i uprawnienia osób wchodzących w jej skład;
- 3) ustala zadania do dnia wyborów, w tym związane z przygotowaniem lokalu wyborczego, odbiorem i zabezpieczeniem kart do głosowania i nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille’a, formularzy protokołu, spisu wyborców, pieczęci komisji, obwieszczeń i innych materiałów.

3. Wybór przewodniczącego komisji i oddzielnie jego zastępcy odbywa się w głosowaniu jawnym, chyba że członek komisji zażąda przeprowadzenia głosowania tajnego. W razie równej liczby głosów ponawia się głosowanie.

4. Do czasu wyboru przewodniczącego pierwszemu posiedzeniu komisji przewodniczy najstarszy wiekiem członek komisji uczestniczący w posiedzeniu.

5. Komisja zapoznaje się z wytycznymi i innymi uchwałami oraz wyjaśnieniami Państwowej Komisji Wyborczej dotyczącymi przeprowadzenia głosowania i ustalenia jego wyników oraz na tej podstawie sporządza plan pracy.

§ 4. 1. Komisja podejmuje rozstrzygnięcia w obecności co najmniej połowy swego składu, w tym przewodniczącego lub jego zastępcy, z zastrzeżeniem ust. 2.

2. Od chwili rozpoczęcia głosowania aż do jego zakończenia oraz od chwili zamknięcia lokalu wyborczego do ustalenia wyników głosowania w obwodzie w lokalu wyborczym muszą być równocześnie obecni członkowie obwodowej komisji wyborczej w liczbie stanowiącej co najmniej 2/3 jej pełnego składu, w tym przewodniczący komisji lub jego zastępca.

3. Rozstrzygnięcia komisji mogą mieć formę odrębnych uchwał bądź wpisów do protokołu.

4. Uchwały podpisuje przewodniczący posiedzenia.

§ 5. Komisja podejmuje rozstrzygnięcia większością głosów. W razie równej liczby głosów decyduje głos przewodniczącego posiedzenia.

§ 6. 1. Z posiedzenia komisji sporządza się protokół, w którym podaje się:

- 1) porządek obrad;
- 2) imiona i nazwiska uczestników;
- 3) podjęte rozstrzygnięcia i ustalenia.

2. Do protokołu dołącza się podjęte uchwały.

3. Protokół podpisuje przewodniczący posiedzenia.

§ 7. 1. Protokół głosowania w obwodzie oraz kopie protokołu głosowania w obwodzie podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji, obecne przy ich sporządzaniu.

2. Uchwały komisji lub zarządzenia jej przewodniczącego, dotyczące przebiegu głosowania bądź ustalenia jego wyników, wpisuje się do protokołu głosowania w obwodzie. W razie braku miejsca na formularzu protokołu dołącza się je jako załączniki do protokołu.

3. Uchwały, protokoły głosowania i inne dokumenty komisji oraz wydawane karty do głosowania opatrywane są pieczęcią komisji.

§ 8. Komisja udziela informacji o wykonywaniu swoich zadań i udostępnia dokumentację członkom Państwowej Komisji Wyborczej, okręgowej komisji wyborczej, rejonowej komisji wyborczej oraz osobom przez nie upoważnionym.

§ 9. 1. Członkowie komisji mają obowiązek uczestniczenia w szkoleniach oraz posiedzeniach i innych pracach komisji, w szczególności w przeprowadzeniu głosowania i ustaleniu jego wyników.

2. W razie niemożności wzięcia udziału w pracach komisji, zwłaszcza w dniu wyborów, członek komisji powinien jak najwcześniej zawiadomić o tym przewodniczącego komisji.

§ 10. Komisja współdziała w wykonywaniu swoich zadań z urzędnikiem wyborczym oraz odpowiednio z wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta), konsulem bądź kapitanem statku, w szczególności w zakresie:

- 1) przygotowania i wyposażenia lokalu wyborczego do głosowania;
- 2) odbioru i zabezpieczenia kart do głosowania oraz nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille'a, formularzy protokołu, spisu wyborców, pieczęci komisji, obwieszczeń i innych materiałów wyborczych;
- 3) przekazania protokołu głosowania w obwodzie do rejonowej komisji wyborczej;
- 4) zapewnienia środków łączności i transportu oraz pomocy niezbędnej do pracy komisji.

§ 11. W przypadku konieczności dokonania zmiany w składzie komisji jej przewodniczący niezwłocznie powiadamia o tym komisarza wyborczego, za pośrednictwem urzędnika wyborczego, a gdy nie jest to możliwe – bezpośrednio.